

DR. SZALAI ALIDA

PhD-hallgató

FÖLDZSÁKMÁNYOLÁS ÉS KRIMINOLÓGIA – AZ ÁLLAM FÖLDZSÁKMÁNYOLÁSBAN BETÖLTÖTT SZEREPÉNEK VIZSGÁLATA

A 21. században világszerte földzsákmányolás¹ zajlik. A Globális dél érintettsége kiemelkedő, de Európán belül is növekszik a probléma jelentősége.² A termőföldek, ivóvíz és a természeti erőforrások iránti megnövekedett kereslet hozzájárul a földzsákmányolás intenzitásának növekedéséhez. Erre a tendenciára erősít rá a kései kapitalizmus politikai gazdaságtana, mely a piac reguláztalan szabadságát és a fogyasztói társadalom értékrendjét hirdetve a nyolcvanas évektől kezdődően a globális jelenségek körébe emelte a földzsákmányolást. Az agráripár térhódítása ellehetetleníti a kisebb termelőket és egy-egy gigaberuházás súlyos emberi jogi sérelmeket is okozhat a helyi közösségeknek. Ráadásul a földzsákmányoláshoz ma már a klímaváltozás intenzitását csökkenteni kívánó programok is hozzájárulnak. Ilyen program lehet a bioüzemanyag termesztés, a megújuló energiaforrásokat érintő beruházások egy része, vagy akár az ENSZ REDD³ kezdeményezése (Fairhead, Leach és Scoones 2012, Dunlap 2017, Holmes 2014). Raftopoulos és Short (2016) hangsúlyozzák, hogy az emberi jogoknak kritikus szerepe kell, hogy legyen bármiféle klímaváltozást mérsékelni hivatott gyakorlatban, amely a REDD programok kivitelezése esetében nem mindig érvényesül. Ugandában 2010-ben 22 000 földbirtoklási jogcímmel rendelkező földművelő paraszt lett erőszakos kitelepítés áldozata, hogy a kormány biztosítsa az Egyesült Királyságban bejegyzett *New Forest Vállalatnak*, hogy fákat ültessen, és elnyerje az érték járó karbonkreditet. Végül a vállalat a fák egy részét kivágta és eladta nyersanyagként (Grainger és Geary 2011).

1 Az angol *land grabbing* kifejezés fordítása, amely a magyar irodalmakban földrablásként illetve földlopásként is megjelenik.

2 Kelet-Európában (Borras, Franco és Wang, 2013; Van Der Ploeg, Franco és Borras, 2015)

3 Az erdőirtásból és az erdőpusztításból származó kibocsátások csökkentése.

A földzsákmányolás kriminológiája

A földzsákmányolásnak nagyon sok megjelenési formája van, melyek egyrészt egyediek, másrészt egy olyan globális jelenség részeként kell értelmeznünk őket, amely világszerte okoz károkat közösségeknek és a környezetnek. Mégis, hogyan definiálható ez a jelenség, és hogyan tudná a kriminológia vizsgálódási körébe vonni? A földzsákmányoláshoz vezető folyamatok mélyén a globális politikai gazdaságtan mechanizmusai fonódnak össze a helyi kontextussal, az abban megjelenő hatalmi struktúrákkal, valamint társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségekkel. Kriminológiai tanulmányozását ebben a kontextusban, a globális és lokális folyamatok kölcsönhatásában lenne érdemes megvalósítani. A földzsákmányolás lényege a földterület feletti kontroll megszerzése, amit kísérhet áttelepítés⁴ és néhány esetben erőszakos kilakoltatás is (Ojeda 2012; Ruggie 2018; Zaitch et al 2014). Azok az esetek is elterjedtek, ahol a befektető az ott élők munkaerejére igényt tart, valamint olyan, fentről indikált földhasználati gyakorlatok kerülnek bevezetésre, amelyek ellentmondásosak az ott élők hagyományaival, és környezeti károkat is okoznak (White 2012; Zaitch et al 2014). Ezek a jellegzetességek jól érzékeltetik, hogy nem lehet a problémakört mélységeiben vizsgálni, ha figyelmen kívül hagyjuk akár a globális folyamatokat és hatásukat a helyi közösségekre, akár azt a lokális kontextust, amely teret biztosít a földzsákmányolás különböző formáinak.

A földzsákmányolásnak nincs egységes definíciója a szakirodalomban, ráadásul különböző fogalmakkal dolgoznak a nemzetközi és a civil szervezetek is. Így már az első lépésnél szembesülünk az elméleti és módszertani nehézségekkel. Nehezen megfogható fogalom, és azokat a koncepciókat sem könnyű definiálni, amelyekkel dolgoznunk kell majd a problémakör tanulmányozása során, valamint a földzsákmányolásban közrejátszó szereplők sokfélesége a kutatómunkát még összetettebbé teszi. Ezek lehetnek különböző kormányok, nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi intézmények, transznacionális vállalatok, nemzetközi civil szervezetek, a helyi politikai és gazdasági elit tagjai, valamint eseteként különböző szervezett bűnözői csoportok is. A globalizáció során egyre komplexebbé válik a szereplőket összekötő kapcsolati háló, amely nehezíti a földzsákmányoláshoz vezető folyamatok feltárását. Ha arra keressük a választ, hogy a kriminológia milyen elméleti keretben tudná a legjobban vizsgálni a jelenséget, akkor nem találunk teljes konszenzust az eddig megjelent néhány tanulmányon belül. A zöld kriminológiai perspektíva az íráskor többségében megjelenik, de különböző elméleti irányzatokat társítanak hozzá. White (2012) a városi területeken kívül eső bűncselekményeket tanulmányozó kriminológiai irányzattal (*rural criminology*) hangolja össze, míg Zaitch és kollégái (2014) inkább az emberi jogi szemléletmód fontosságát hangsúlyozzák. Saeed és Parmentier (2017) munkájában egyedülállóan, az *állami-gazdasági bűncselekmények* értelmezési kontextusában jelenik meg a földzsákmányolás.

4 Kompenzációval vagy anélkül.

A zöld kriminológiai perspektíva fontosságára világít rá, hogy az irányzat a büntetőjogi-igazságszolgáltatás cselekményekről a társadalmi és környezeti ártalmakra helyezi a hangsúlyt. Mindemellett egy ököcentrikus perspektívából indul ki, mely az embereket az ökoszisztéma szerves részeként kezeli, ami által az ember és a természet áldozattá válása szorosan összefonódik (White 2012). Fontos koncepciója a környezeti igazságosság, mely a föld és a természet javainak népek, és emberek közötti eloszlására utal. Ez magában foglalja a természeti erőforrásokhoz való hozzáférést és azoknak használatát, valamint a gazdasági mechanizmusok és a környezeti veszélyeztetés közösségekre gyakorolt hatásait (White 2013). A környezeti igazságosság körül folyó párbeszédnek alapvető kérdésköre a föld és a földhasználat. Világszerte megfigyelhető az a tendencia, amely a hagyományos föld tulajdonjogi és gazdálkodási keretek lebontására irányul. Ahol a fentről érkező, újfajta földhasználati gyakorlatok ellentmondások a történelmileg, kulturálisan és társadalmilag elfogadott célokkal, értékekkel és módszerekkel, ott mindenképpen konfliktus keletkezik (White 2012). A globális délen rengeteg közösség van közvetlen fenyegetettségnek kitéve a földhasználat változásai miatt. Kikalotztatják és áttelepítik őket, vagy akár ők maguk döntenek amellet, hogy elhagyják lakhelyüket, ahogy a természet átalakul és pusztul körülöttük. Zaitch és munkatársai (2014) szerint minden próbálkozásnak, ami a környezeti igazságosság gyakorlati elősegítését vagy megvalósítását célozza, első ízben a természeti erőforrások néhány szereplő előnyére történő kiaknázása során sérülő gazdasági, szociális, kulturális és környezeti jogok elismerésével, elősegítésével és megvédésével kell foglalkoznia.

A földzsákmányoláshoz kapcsolódó mintázatok megértését kutatva egy interdiszciplináris, integrált elméleti keretrendszer létrehozásának kihívásaival szembesülünk. A kritikai szemléletű kriminológiai irányzatok számára nem ismeretlen a kriminológiai elméletek tágabb értelmezési kontextusba illesztése (Young 2011:222). Ez a lépés a globalizációs folyamatok által okozott ártalmak vizsgálatánál megkerülhetetlen. A földzsákmányolás a globális politikai gazdaságtanba ágyazottan zajlik, így annak megértése, valamint különböző aspektusaihoz kapcsolható elméletek kritikai értelmezése fontos része a jelenség feltárásának.

A fejlődési tanulmányok⁵ kortárs irányzatainak és kérdésköreinek ismerete egy pragmatikusabb dimenzióval egészítheti ki az elméleti keretet. Sokszor a fejlődés – a nyugati társadalmak értékrendje által definiált gazdasági és társadalmi fejlődés –, valamint egyre gyakrabban a fenntartható fejlődés szükségességét hangsúlyozó narratívák adnak valamiféle igazolást a globális délen fekvő földterületek feletti kontroll megszerzéséhez (Dunlap 2017). Ezért nagyon fontos megvizsgálunk a *fejlődés*, mint fogalom értelmezésének változását és változatait az ezzel foglalkozó tudományágon belül, valamint ezeknek különböző megjelenési formáit a gyakorlatban.

5 *Development Studies*.

Rothe és Friedrichs (2014) a fejlődéssel és gazdasági növekedéssel kapcsolatos narratívák fontosságára hívják fel a figyelmet könyvükben, amelyben egy integrált elméleti keretrendszert vázolnak fel a globalizációs bűncselekmények tanulmányozásához. Ezek a narratívák szerepet játszanak a nemzetközi pénzügyi intézmények neoliberális gazdasági modellt hirdető irányelveinek és gyakorlatainak legitimálásában, amelyek hozzájárulnak a földzsákmányoláshoz. A földterületek feletti kontroll megszerzésére irányuló törekvés világméretű elterjedtségének és elfogadottságának megértését is segítheti a globális perspektíva alkalmazása. A globális kriminológiai szemléletmódok között a globalizáció – mint gazdasági, politikai és kulturális folyamat – által lehetővé tett, és intenzívebbé vált társadalmi és környezeti károkozások tematizálására irányuló törekvés (Friedrichs 2007; Rothe és Friedrichs 2014) kulcsfontosságú része a földzsákmányolás tágabb kontextusát értelmező elméleti keretnek.

Mindezek mellett a kritikai antropológia fogalomkészletének tanulmányozása is segítheti a kriminológiát azon észlelések és kulturális jelenségek teoretizálásában, melyek kapcsolódhatnak a földzsákmányoláshoz. Ennek egy példája a földzsákmányolást elősegítő gyakorlatokat övező diskurzusok implikációinak vizsgálata. Sullivan (2009) tanulmányában a zöld gazdaságot⁶ övező narratívákról és az ezeken keresztül elfogadott gyakorlatok lehetséges következményeiről ad érzékletes leírást. E szerint a természettel és a földdel való kapcsolatunk a kultúránk része. Ha szolgáltatás nyújtóként tekintünk a természetre, és a piaci mechanizmusokat terjesztjük ki a kapcsolódás mikéntjére, mint ahogyan azt a zöld gazdaság széleskörűen elfogadott koncepciója teszi, akkor az egyenlőtlenségeket és a gazdasági működés anomáliáit is beengedjük ebbe a kulturális térbe, melynek egy példája a klímaváltozást csökkenteni hivatott gyakorlatokból eredő földzsákmányolás.⁷

Brisman és South (2013) úgy érvelnek, hogy a környezettel és a környezeti ártalmakkal foglalkozó zöld kriminológiai irányzatnak elsősorban a kulturális kriminológiához kellene kapcsolódnia. Gondolatmenetüket támasztja alá, hogy mindkét irányzat kriminológiába ágyazott, valamint a kulturális kriminológiának olyan, jól kidolgozott koncepciói és vizsgálódási területei vannak, amelyekre a zöld kriminológia támaszkodni tud. Ezáltal eddig kevésbé vizsgált dimenziókat is körbejárhat, mint például a média szerepe a környezeti ártalmakkal kapcsolatos percepciók kialakulásában, vagy a környezetkárosító tevékenységekkel szemben kialakult ellenállás kulturális mintázatainak vizsgálata (Brisman és South 2013:123). Ez a problémafelvetés azért is lényeges, mert a zöld kriminológiát övező diskurzusok között meg-

6 A zöld gazdaság egyik alapfeltevése, hogy a természet egyfajta szolgáltató, ami annak, a globális pénzügyi struktúrába való beemelését teszi lehetővé (Sullivan, 2009). A zöld gazdaság új piacokat teremt a fenntartható fejlődést szolgáló gyakorlatoknak és irányelveknek, mint például a bioüzemanyag termesztésnek, vagy a szénmegkötésnek, melyek esetenként hozzájárulnak a földterületek körüli konfliktusok súlyosabbá válásához részben azért, hogy még nagyobb piaci értéket rendeljenek magához a földhöz (Fairhead, Leach és Scoones, 2012).

7 *Green grabbing* (Fairhead, Leach, és Scoones 2012; Holmes 2014).

találhatjuk azt az álláspontot is, amely inkább perspektívaként, mint elméletként tekint az irányzatra. A zöld és a kulturális kriminológia integrálása fontos lépés a földzsákmányolás kriminológiai vizsgálatához, amelyben a környezeti és a kulturális elem erőteljesen összefonódik. Ezáltal a környezeti és a társadalmi igazságosság kapcsolódási pontjait a közösségek mindennapi tapasztalataira és érzékeléseire reflektálva vizsgálhatja a kriminológia.

A zöld kulturális kriminológia és a kortárs globális kriminológiai irányzatok adják a földzsákmányolás kriminológiai tanulmányozásához a vezérfonalat. Ehhez az alapot a kritikai szemléletmód nyújtja, mely a konvencionális bűncselekmény felfogástól eltávolodva nem csak a szigorú értelemben vett bűncselekményekkel, hanem az ártalmat okozó tevékenységekkel is foglalkozik (DeKeseredy 2011). A kritikai paradigma egyik kiindulópontja, hogy a bűnözés társadalmilag konstruált jelenség, és a kriminalizáció folyamata a hatalmi kapcsolatok dinamikájában megy végbe, mely mögött gazdasági, faji és nemi egyenlőtlenségek állnak (Vig 2016). Ez a földzsákmányolás szempontjából egy fordított folyamatként is megjelenhet, ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy miért lehet legálisan kitelepíteni családokat és közösségeket, vagy rájuk kényszeríteni a gazdasági és hatalmi érdekeket kiszolgáló földhasználati gyakorlatokat. Vagyis, hogy bizonyos esetekben miért nem történik meg a kriminalizáció az állam vagy a nemzetközi közösség részéről (Zaitch, Boekhout van Solinge, és Müller 2014). Magának a kérdésnek a vizsgálatából nem következik egyenesen az a feltevés, hogy a kriminalizáció egy járható és feltétlenül járandó út, ha földzsákmányolásról van szó, de a más területeken megfigyelhető kriminalizációs trendekhez viszonyítva egy éles kontraszt rajzolódik ki, amit mindenképpen érdemes részletesebben megvizsgálni.

Zaitch és kollégái (2014) az emberi jogi perspektíva beemelésével a földzsákmányolás során sérülő, különböző nemzetközi egyezségokmányokban deklarált emberi jogokra helyezik a hangsúlyt.⁸ Herman és Julia Schwendinger (1970) már az 1970-es években támogatták az emberi jogi szemlélet alkalmazását a kriminológiában, mely egy cselekmény kriminális mivoltát, az általa okozott emberi jogi sérelem alapján méri fel. Ebben a kontextusban a bűnözők olyan személyek, társadalmi kapcsolatok és gazdasági rendszerek, melyek megakadályoznak másokat abban, hogy gyakorolják az emberi élet teljességéhez nélkülözhetetlen jogaikat, legyen akár szó politikai és polgári, vagy gazdasági, szociális és kulturális jogokról.

Az állam földzsákmányolásban betöltött szerepét megközelíthetjük az emberi jogi sérelmek, a kriminalizáció, a nemzetközi gazdasági normákhoz való igazodás, vagy akár a szuverenitás kérdésköre felől is. A kriminológiai értelmezés elméleti kérdéseinek boncolgatását követően, az ál-

8 Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966), Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966), Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (1969), Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 169. számú egyezménye a bennszülött és törzsi népekről a független országokban (1989), A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló New York-i egyezmény (1979), Az Egyesült Nemzetek Nyilatkozata az Őslakós Népek Jogairól (2007)

lam lehetséges szerepeit fogom bemutatni, melynek során inkább a vizsgálat elméleti és módszertani nehézségeinek érzékeltetésére törekszem, mint e szerepek teljes körű ismertetésére.

Az állam szerepe

Földzsákmányolás esetén az állam nem tud eleget tenni az emberi jogi kötelezettségeinek,⁹ sőt, a sérülékeny, marginalizált társadalmi csoportok kriminalizációjának irányába mutatnak a tendenciák (Ruggie 2018). A kriminalizáció egy eszköz a kitelepítéssel, környezetpusztítással és kizsákmányolással szembeni ellenállás gyengítésére, és a földzsákmányolás legitimmé tételére, amelyben az állam az igazságszolgáltatás bevonásával kulcsszerepet tölt be. Latin-Amerikában nem elszigetelt eset, hogy egy-egy törzsi vezetőt akár két évig is előzetes letartóztatásban tartanak bűncselekmény gyanújával, amíg ki nem derül, hogy nincs olyan bizonyíték a hatóság kezében, ami alapján el lehetne ítélni (Borras, Franco, és Wang 2013).

Ahol viszont az esetek nagy részében nem történik meg a felelősségre vonás, pedig büntetőjogilag is tilalmazott cselekményekről van szó, az a jogvédők ellen elkövetett súlyos bűncselekmények. Az ENSZ jelentése szerint a tavalyi évben ölték meg a legtöbb környezetvédő és emberi jogokért küzdő aktivistát. Huszonhét országban ölték meg háromszáztizenkét jogvédőt, a legtöbbet Latin-Amerikában. Ezeknek az embereknek az adatok szerint hatvanhét százaléka küzdött a földhöz és az egészséges környezethez való jogokért, valamint az őslakos népek jogaiért. Köztük sok volt az olyan törzsi vezető, akit az ellenállás gyengítése érdekében ölték meg, állami vagy privát szereplők (Ruggie 2018).

Mivel kizárólagos autoritással rendelkezik területe felett, ezért csak az állam képes megformálni azt a közigazgatási és jogi hátteret, amely legitimálja a földterületek eltulajdonítását és újraelosztását piaci szereplők között (Lund 2011, Peluso és Lund 2011). A nagyszabású beruházások támogatása és elősegítése, az úgynevezett *marginális területek* feletti kontroll megszerzését igényli az állam részéről, amelyet a földterületek használatával kapcsolatos társadalmi folyamatok és konfliktusok leegyszerűsítésével teszi lehetővé (Borras, Franco, és Wang 2013). Ezek a területeken általában élnek közösségek, de nem olyan intenzitású a földhasználatuk, hogy az államnak hivatalosan el kelljen ismernie, mint mezőgazdasági tevékenységet. Az állam a földügyleteket, gazdasági hasznuk mellett, a területi kontroll megszilárdítására is használja, ahol a szuverenitását kiterjesztheti olyan területekre, amik addig kívül estek az állami adminisztráció hatáskörén (Peluso és Lund 2011). A fentiekből kirajzo-

⁹ *State obligations to respect, protect and fulfil human rights*. Külön kategóriaként kell kezelni azt az államot, ahol megtörténik a jogsértés, valamint az esetlegesen közrejátszó államot, mely egy másik állam területén járul hozzá emberi jogi sérelmekhez. Itt érdemes megvizsgálni az egyes állam területén kívül eső emberi jogi kötelezettségeinek kérdéskörét (Salomon 2015).

lódik, hogy az államnak kulcsszerepe van a földzsákmányolás legális hátterének megteremtésében, az esetleges ellenállás gyengítésében, valamint a rendszerszintű emberi jogi sérelmek figyelmen kívül hagyásában.

Az állam értelmezésének nehézségei, a fogalmak megfoghatatlansága és változékonysága, az állam vizsgálatának módszertani nehézségeire is rávilágít. Philip Abrams (2006:122) szerint az állam tanulmányozását azzal a kardinális diskurzussal érdemes elkezdni, melynek során az illegitim legitimmé válik. Ez a folyamat megjelenik az állami intézmények kényszerítő erejében és az erőszak monopóliumának létezésében, valamint hasonló motívumokat fedezhetünk fel földzsákmányolás során is. Az állam legitím hátteret biztosít a földzsákmányoláshoz, legyen akár szó a piaci mechanizmusok radikális liberalizációjáról, a tulajdonjogok körüli törvényi szabályozásról, vagy a szervezett bűnözői csoportok és a paramilitáris szervezetek földzsákmányolásból eredő jövedelmének tisztára mosásában játszott, közvetítói szerepéről (Grajales 2011). Előfordul az is, hogy etnikai tisztogatást hajtanak végre földhasználati jogokkal kapcsolatos problémák rendezése és mezőgazdasági indokok mögé bújva. E mögött sokszor olyan politikai narratívák állnak, melyek egy bizonyos területen élő közösségeket vagy népcsoportokat illegális letelepedőként ábrázolnak (Peluso és Lund 2011:674). Ez jól mutatja, hogy az illegitim - legitím kategóriák az állam számára szubjektív elemek, bizonyos eszközökkel könnyedén átjárást teremthet közöttük.

Van még egy, a földzsákmányolás vizsgálatának szempontjából is lényeges megállapítása Abrams (2006:125) tanulmányának. Az államot nem magától értetődő, hanem történelmileg konstruált kategóriaként értelmezi. Különbséget tesz állam, mint eszme (*state-idea*) és állam, mint rendszer (*state-system*) tanulmányozása között. Az előbbi fogalma térben és időben eltérő, míg az utóbbi a kézzelfogható intézményes struktúrát és gyakorlatok összességét jelöli, melynek központjában a kormányzás áll. A földzsákmányolás szempontjából mindkét kategória vizsgálata fontos lehet. Az állam, mint rendszer vizsgálata az állam működésének oldaláról közelíti meg a földzsákmányolást, azokat a kormányzással összefüggő gyakorlatokat és politikai diskurzusokat vizsgálja, melyek a gazdasággal összefonódva játszanak szerepet a jelen-ségben. Az állam, mint eszme tanulmányozása, az állam területén élő közösségek, népek, állammal kapcsolatos percepcióinak megértésében segíthet, mely különböző lehet demokráciákban, diktatúrákban, újonnan iparosodott országokban, valamint a gyarmatosítás következményeivel még küszködő, gyenge és korrupt kormánnyal rendelkező országokban.

Összegzés

A tanulmány során elkezdtem felvázolni azt a kriminológiai kontextust, amelyben a földzsákmányolás vizsgálatát megvalósíthatónak látom. A kriminológiai elméleteken kívül más elméletek és koncepciók bevonása is szükséges a jelenség kutatásába. A globális politikai gaz-

daságtan működésére kiterjedő ismereteken, az antropológián és a fejlődési tanulmányokon túl, ide tartozhatnak még a globalizációs elméletek, valamint a szervezetszociológia is, ami a multinacionális vállalatok és a nemzetközi pénzügyi intézmények szerepének vizsgálatában segíthet (Rothe és Friedrichs 2014). A zöld kulturális kriminológia és a globalizációs folyamatok hatásait vizsgáló kriminológiai irányzatok elméleti keretei meghatározhatják vizsgálódásunk vezérfonalát, amelyben többek között a társadalmi és környezeti igazságosság összefonódásának mintázatait is feltérképezhetjük.

Az állam szerepe a földzsákmányolásban nagyon változatos és komplex, régióként eltérő lehet, de vizsgálatát nem kerülhetjük meg a jelenség mechanizmusainak és következményeinek megértését kutatva. Részben az állami intézkedések adnak lehetőséget arra, hogy különböző globális folyamatok – ebben az esetben leginkább gazdasági – helyi szinten hatalmas károkat okozzanak a közösségeknek közvetlenül, valamint közvetetten, a természet károsításán keresztül.

Felhasznált irodalom

- Abrams, Philip. 1977. Notes on the Difficulty of Studying the State. In: Sharma, A., & Gupta, A. (2006). *The Anthropology of the state of Sao Paulo*. (A. Sharma & A. Gupta, Eds.) 112-130. Blackwell Publishing.
- Borras, Saturnino M., Jennifer C. Franco, és Chunyu Wang. 2013. „The Challenge of Global Governance of Land Grabbing: Changing International Agricultural Context and Competing Political Views and Strategies”. *Globalizations* 10 (1): 161–79.
- Brisman, Avi, és Nigel South. 2013. „A green-cultural criminology: An exploratory outline”. *Crime, Media, Culture* 9 (2): 115–35.
- DeKeseredy, Walter S. 2011. *Contemporary Critical Criminology*. Köt. 1. London and New York: Routledge.
- Dunlap, Alexander. 2017. „Counterinsurgency for wind energy: the Bii Hioxo wind park in Juchitán, Mexico”. *Journal of Peasant Studies* 45 (3): 630–52.
- Fairhead, James, Melissa Leach, és Ian Scoones. 2012. „Green Grabbing: A new appropriation of nature?”. *Journal of Peasant Studies* 39 (2): 237–61.
- Friedrichs, David O. 2007. „Transnational Crime and Global Criminology: Definitional, Typological, and Contextual Conundrums”. *Social Justice* 34 (2): 4–18.
- Grainger, Matt, és Kate Geary. 2011. *The New Forests Company and its Uganda plantations* Oxfam International.
- Grajales, Jacobo. 2011. „The rifle and the title: paramilitary violence, land grab and land control in Colombia”. *The Journal of Peasant Studies* 38 (4): 771–92.

- Holmes, George. 2014. „What is a land grab? Exploring green grabs, conservation, and private protected areas in southern Chile”. *Journal of Peasant Studies* 41 (4): 547–67.
- Lund, Christian. 2011. „Fragmented sovereignty: Land reform and dispossession in Laos”. *Journal of Peasant Studies* 38 (4): 885–905.
- Ojeda, Diana. 2012. „Green pretexts: Ecotourism, neoliberal conservation and land grabbing in Tayrona National Natural Park, Colombia”. *Journal of Peasant Studies* 39 (2): 357–75.
- Peluso, Nancy Lee, és Christian Lund. 2011. „New frontiers of land control: Introduction”. *Journal of Peasant Studies* 38 (4): 667–81.
- Raftopoulos, Malayna, és Damien Short. 2016. „A new benchmark for green criminology The case for community-based Human Right Impact Assessments of REDD+ programmes”. In *Greening Criminology in the 21st Century. Contemporary Debates and Future Directions in the Study of Environmental Harm*, szerk. Matthew Hall, Jennifer Maher, Angus Nurse, Gary Potter, Nigel South, és Tanya Wyatt. New York: Routledge.
- Rothe, Dawn L., és David O. Friedrichs. 2014. *Crimes of globalization*. London and New York: Routledge.
- Ruggie, John. 2018. „Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples”. *Human Rights Council*.
- Saeed, Huma, és Stephan Parmentier. 2017. „When Rabbits Are in Charge of Carrots: Land Grabbing, Transitional Justice and Economic-State Crime in Afghanistan”. *State Crime* 6 (1): 13–36.
- Salomon, Margot E. 2015. „How to keep promises: Making sense of the duty among multiple states to fulfil socio-economic rights in the world”. *Distribution of Responsibilities in International Law* 53 (53): 366–85.
- Schwendinger, Herman, és Julia Schwendinger. 1970. „Defenders of Order or Guardians of Human Rights?” *Issues in Criminology* 5 (2): 123–157.
- Sullivan, Sian. 2009. „Green capitalism, and the cultural poverty of constructing nature as a service provider”. *Radical Anthropology* 3: 18–27.
- Vig, Dávid. 2016. „Radikális kritikai irányzatok”. In *Kriminológia*, szerkesztette Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezi Klára, és Lévay Miklós, 194–209. Budapest: Wolters Kluwer.
- White, Rob. 2012. „Land Theft as Rural Eco-Crime”. *International Journal of Rural Criminology* 1 (2): 203–17.
- White, Rob. 2013. *Environmental harm: An eco-justice perspective*. Policy Press at the University of Bristol.
- Young, Jock. 2011. *The criminological imagination*. Cambridge: Polity.
- Zaitch, Damián, Tim Boekhout van Solinge, és Gudrun Müller. 2014. „Harms, crimes and natural resource exploitation: A green criminological perspective on land-use change”. In *Conflicts over Natural Resources in the Global South*, szerk. Bavinck; Maarten, Pellegrini; Lorenzo, és Erik; Mostert, 91–108. London: CRC Press, Taylor & Francis Group.